

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI
SAMARQAND VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY MARKAZI**

PSIXOLOGIYADA MUSIQANING AHAMIYATI VA MUSIQA TERAPIYADAN FOYDALANISH

Samarqand-2022

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI
SAMARQAND VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY MARKAZI**

**“PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA TA’LIM TEXNOLOGIYALARI”
KAFEDRASI**

***PSIXOLOGIYADA MUSIQANING
AHAMIYATI VA MUSIQA
TERAPIYADAN FOYDALANISH***

(Uslubiy ko‘rsatma)

Samarqand – 2022

Mazkur uslubiy ko'rsatma markaz direktori huzuridagi yig'ilishning 2022- yil 29-iyun dagi navbatdagi 3-sonli IMK yig'ilish qarori bilan tasdiqlangan

Tuzuvchi:

J.S.Julmatova – Samarqand VPVMO'MM
Pedagogika, psixologiya
va ta'lim texnologiyalari
kafedrasi o'qituvchisi.

Taqrizchilar:

F.Narzikuliva – Samarqand VPVMO'MM
Pedagogika, psixologiya
va ta'lim texnologiyalari kafedrasi dotsenti
M.Salaxutdinova – SamDU
psixologiya kafedrasi

KIRISH

Ta'lim tizimini yangilash jarayoni mustaqil yurtimiz taraqqiyotining bugungi kunda olib borilayotgan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va Ta'lim to'g'risida"gi qonunning hal qiluvchi sifat va samaradorligik bosqichidagi eng asosiy masala bu davr talab etgan maqsad va vazifalar XXI – fan texnika va texnologiyalarning gurkirab rivojlanayotgan asrning ma'naviy jihatdan yetuk, har tomonlama bilimli, sog'lom bo'lgan barkamol avlodini tarbiyalab xalq xo'jaligiga yetishtirib borishdan iborat xayrli, shu bilan birga eng zarur pedagog kadrlarni tarbiyalashdan iborat ezgu ishlar yotadi. Shu nuqtai-nazardan umumta'lim maktablari musiqa darslarida o'quvchi-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdek ulkan pedagogik-psixologik maqsad va vazifalarni hal qilish muammolari yotadi. Respublikamiz xalq ta'limi tizimini to'laqonli isloh qilishning pirovard maqsadi va vazifalari ham bitta, u ham bo'lsa yosh avlodni jahon andozalariga mos va xos keladigan ta'lim-tarbiya tizimini tubdan yaxshilash, ta'limda sifat va samaradorlikka erishish, ya'ni, ilg'or pedagogik texnika va texnologiyalarni qo'llash, ulardan samarali foydalanish orqali ta'lim va tarbiya berishda shaxsning ma'naviy-ahloqiy sifatlarini shakllantirishdan iborat vazifalar xalq maorifi tizimida o'z yechimini kutib yotibdi. Darhaqiqat uning asosiy negizi musiqa darslarining sifatli va samarali mashg'ulotlar olib borishda o'quvchi-yoshlarni vatanparvarlik his-tuyg'ularini shakllantirish, o'quvchi-yoshlarni Ona-Vatanni ko'z qorachig'idek asrash va shu bilan birga o'zga xalqlar bilan inoq va do'st tuyg'ulari ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslari tashkil etadi. Aynan prezidentimiz tashabbusi bilan Respublikamizda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va Ta'lim to'g'risidagi qonun" va Davlat ta'lim standartlarining ishlab chiqilishi ta'lim tizimida tub burilishlar yasadi. Ta'lim tizimiga dunyo andozalariga mos tushadigan mentalitetimizni hisobga olgan holda butunlay yangi texnologiyalar kirib keldi. Umumta'lim maktablarida hal qilinishi zarur bir qator pedagogik maqsadlar va vazifalar belgilab olindi. Jumladan o'quvchi-yoshlarning chuqur bilim, ko'nikma va malaka, dunyoqarashlarini shakllantirish, o'quvchi-yoshlarning intellektual qobiliyatlarini o'stirish borasida ma'naviy-ma'rifiy kamolini

taminlashga qaratilgan ishlar, ularda hissiy ongni oshirish, hayotiy tajribalariga ko‘maklashish orqali jamiyat tarixini chuqur o‘rganish, eng asosiy bosh maqsad va vazifa yangicha fikrlashga, yangicha tafakkurga ega bo‘lgan ijodkor, o‘z vatanini sevuvchi vatanparvar shu bilan birga qardosh xalqlar madaniyatini, ma’naviyatini, san’ati va adabiyotini qadrllovchi hamda ulug‘lovchi yangi insonni tarbiyalashdek yuksak vazifalar bilan uzviy bog‘liqdir. Sadiiy She’roziy aytganidek: “Musiqqa inson ruhining yo‘ldoshidir”. Vatanparvarlik avvalam bor o‘z Ona-Vataniga mexr-muhabbat, sadoqat tuyg‘ularini, tinchlik va osoyishtalikni saqlash, xalqlar do‘stligi uchun tinimsiz kurash olib borish, aqlan va manan yetuk tarbiyalangan, shuningdek dunyo kishilarini birlashtirib turgan baynarmilal dunyoqarash tuyg‘ularini tarbiyalash borish va o‘quvchi-yoshlar ongida shakllantirib berishni o‘z ichiga oladi. Ta’lim tizimini yangilash jarayoni mustaqil yurtimiz taraqqiyotining Yangi O‘zbekistonning bugungi bosqichida asosiy masala bo‘lib, bu davr xalq ta’limi tizimi talab qilgan maqsad va vazifalar XXI – asrning ma’naviy jihatdan yetuk, bilimli barkamol avlodni tarbiyalashdan iboratdir.

PSIXOLOGIYADA MUSIQANING AHAMIYATI VA MUSIQA TERAPIYADAN FOYDALANISH

Musiqiy terapiya- bu terapevtik vosita sifatida musiqadan foydalaniladigan psixoterapevtik usul.

“Musiqqa terapiya” atamasi yunon-lotin tilidan kelib chiqqan va tarjimada “musiqqa bilan davolash” degan ma’noni anglatadi. „Musiqqa terapiya“ tushunchasining ko‘plab ta’riflari mavjud. Olimlarning katta qismi musiqqa terapiyasini psixoterapiyaning yordamchi vositasi, bemorlarni murakkab terapevtik usullardan foydalanishga maxsus tayyorlash vositasi deb bilishadi. Boshqa mualliflar musiqqa terapiyani quyidagicha belgilaydilar:

- Somatik va ruhiy kasalliklarga chalingan bolalar va kattalarni davolash, reabilitatsiya qilish, o‘qitish va tarbiyalashda musiqadan nazorat ostida foydalanish;
- Kasallik yoki ruhiy buzilishlarning fiziologik va psixologik jihatlarini davolash uchun musiqadan tizimli foydalanish;
- Ijodiy kuchlar va pedagogik-tarbiyaviy ishlarni optimallashtirish vositasi.

Musiqaning inson ruhiy va jismoniy holatiga sezilarli ta’sirini tasdiqlagan birinchi odamlardan biri yunon olimi va faylasuf Pifagor edi. Yamblichning „Pifagor hayoti to‘g‘risida“ asaridan ko‘rinib turibdiki, agar kimdir „chiroyli ritmlar va qo‘shiqqlarni tinglasa, unda bunday odam musiqiy ta’limni ohang va ritmlardan foydalangan holda, inson axloqi va ehtirolari davolanadi va aqliy kuchlarning dastlabki uyg‘unligi o‘rnatiladi“. Hindistonda musiqiy terapiya usullari keng qo‘llanilgan. Bu raga nazariyasiga mos keladi (har bir raga ma’lum bir kayfiyatga mos keladi, odamning holatidagi o‘zgarishlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin, shuning uchun depressiya va boshqa kasalliklarni davolash mumkin (hind shifokorlarining fikriga ko‘ra). Musiqqa terapiyasi Xitoyda ham ma’lum bo‘lgan.

Islomiy Sharq tibbiyotining donishmandi Avitsena (Abu Ali ibn Sino, 983 — 1036) „Tib qonunlari“ da musiqaning terapevtik vosita sifatida ta'siri haqida yozgan. XII asr arman tabibi Mxitar Geratsi ham musiqa terapiyasining muhim ijobiy rolini ta'kidladi.

G'arbiy Yevropa va AQShning ko'plab mamlakatlarida musiqiy-psixoterapevtik markazlar paydo bo'lgan va mashhurlikka erisha olgan:

- Shvetsiya va Avstriyada – “Österreichische Gesellschaft zur Förderung der Musiktherapie”;
- Shveysariyada — „Schweizer Forum für Musiktherapie“;
- Germaniyada — „Bundesarbeitsgemeinschaft — Musiktherapie“ (BAG Musiktherapie).

20-asrda musiqa terapiyaning bir nechta maktablari shakllandi.

- Nemis maktabi (Shvabe, Keler, Kyonig) insonning psixofizik birligi tezisiga asoslanib, asosiy e'tibor turli xil san'at turlarining shifobaxsh ta'siridan har tomonlama foydalanishning turli shakllarini rivojlantirishga qaratilgan.
- Rossiyada musiqaning insonga ta'sir mexanizmiga bag'ishlangan birinchi ilmiy ishlar XIX asr oxiri-XX asr boshlarida paydo bo'ldi. V.M.Bexterev, I.M.Sechenov, I. M. Dogel, I. R. Tarxanov asarlarida musiqaning Markaziy asab tizimiga, nafas olish, qon aylanish va gaz almashinuviga foydali ta'siri to'g'risida ma'lumotlar paydo bo'ldi. Musiqiy ratsional psixoterapiyaning asl kontseptsiyasi Valentin Petrushin (Moskva) tomonidan ishlab chiqilgan. Uning amaliy tajribasi taniqli qadimiy texnikalar va zamonaviy ilmiy yutuqlarini sintez qiladi. Insonga yaxlit yondashish, V.Petrushin bemorlarni nafaqat jismoniy, balki psixologik va intellektual tiklanishni ham rag'batlantiradi (tana, his-tuyg'ular, fikrlar bilan ishlash), chunki kasalliklar ko'pincha tananing

jismoniy zaifliklarida emas, balki xarakter xususiyatlarida ham sabab bo‘ladi, bu esa o‘z navbatida insonning dunyoqarashidan kelib chiqadi.

Musiqiy terapiyaning 3 ta asosiy shakli mavjud: **retseptiv, faol, integral.**

- *Retseptiv musiqa terapiyasi (passiv)* bemorning musiqiy terapiya mashg‘ulotlari jarayonida unda faol ishtirok etmasligi, oddiy tinglovchining pozitsiyasini egallashi bilan ajralib turadi. Unga turli xil musiqiy kompozitsiyalarni tinglash yoki uning ruhiy salomatligi va davolash bosqichiga mos keladigan turli xil tovushlarni tinglash taklif etiladi.
- *Musiqiy terapiyaning faol usullari* musiqiy materiallar bilan faol ishlashga asoslangan: instrumentak o‘yin va qo‘shiq aytish.

Meta-tahlillar shuni ko‘rsatadiki, musiqa-terapiya demans, shizofriniya va depressiyani yengishda samarali ta’sir ko‘rsata oladi. Rossiyada musiqa-terapiya bo‘yicha ilmiy-uslubiy ishlar va tajribalar yaratildi. Natijada Musiqiy terapiya ilmiy-tadqiqot instituti (2001-yildan), Milliy musiqa terapevtlari assotsiatsiyasi (2009-yildan), Musiqa psixologlari va psixoterapevtlari assotsiatsiyasi (2011-yildan) kabi muassasalar tashkil topdi. Bir nechta ilmiy izlanishlarga ko‘ra, Motsartning “D major” sonatasini tinglash bemorlarda epilepsiya xurujlari sonini kamaytirishga yordam bergan. Buni „Motsart effekti“ deb ham atashdi. Biroq, ushbu tadqiqot natijalarining ishonchliligi unga qo‘yilgan cheklovlar va keyingi tadqiqotlarda natijalarni takrorlay olmaslikka sabab bo‘ldi. Ba’zi shifokorlar musiqa mushaklarning bo‘shashiga yordam beradi, ayniqsa tez yurish va yugurish paytida va semirib ketgan odamlarning yaxshi jismoniy holatini saqlab qolish uchun qo‘shimcha reabilitatsiya terapiyasi sifatida ishlatilishi mumkin deya maslahat berishadi. Bundan tashqari, musiqa kayfiyat va hissiyotlarga rag‘batlantiruvchi ta’sir ko‘rsatadi, bu esa sport ruhini saqlashga imkon beradi va shu bilan fitnes yutuqlariga uzoq muddatli ta’sir ko‘rsatadi. Muayyan turdagi musiqa tinglash yurak urishini sekinlashtirishi va qon bosimini pasaytirishi mumkin. Tadqiqotchilar musiqa va sukunatning turli xil

kombinatsiyalarini sinab ko‘rishdi va ritmik va sokin kuylar qon oqimi va yurakka eng yaxshi ta’sir ko‘rsatishini aniqladilar. Amaliyotchi musiqa terapevt-psixologlarning ta’kidlashicha, to‘g‘ri tanlangan kuylar, musiqiy asarlar, improvizatsiyalar xotira va ongsizlik bilan ishlash uchun qulay vositadir. Musiqa fikrlash va xotira jarayonlarini yaxshilaydi. Tovushlar assotsiativ tuzilmalarga o‘zaro ta’sir qiladi, haqiqiy xotiralar va tajribalarni yuzaga, ongga „tortib oladi“.

San’at bilan davolashda bir necha turdosh yo‘nalishlar mavjud:

- Musiqiy psixologiya
- Musiqaning hissiy ta’siri
- Raqs harakati terapiyasi
- Art terapiyasi

Endi musiqaning shaxs ma’naviy kamolotiga ta’siri haqidagi kifrlarni ko‘rib chiqsak. Musiqa madaniyati yosh avlodning estetik va axloqiy tarbiyasiga ta’sir ko‘rsatishini tahlil qilish asosiy maqsad qilib qo‘yildi. Xalq musiqasi va professional musiqa yoshlarni estetik axloqiy tarbiyalashning muhim vositasidir. Musiqa madaniyati hayotimizda keng o‘rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etgan go‘zal san’at turidir. Musiqa tarbiyasi nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo‘lib, atrofdagi go‘zal narsalarni to‘g‘ri idrok etishga va qadrlashga o‘rgatadi. Musiqa dunyoqarashni shakllantiradi va inson hissiyotiga kuchli ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘lib, o‘qituvchilarni nafosat olamiga olib kirish va axloqiy – g‘oyaviy tarbiyalashning muhim vositasidir. Musiqa insonga tez ta’sir etuvchi emottSIONAL hissiyotini aktiv rivojlantiruvchi vositadir. Inson musiqa orqali ona allasi bilan tanishib umrbod musiqadan zavq topadi va madad oladi. Musiqa inson ruxiyatini ajralmas qismi bo‘lib, madaniyatli sof qalb egasi, go‘zallikni his eta oladigan o‘z kasbiga, Ona Vatanga mehr qo‘ygan bo‘lishi kerak. Shu bois o‘quvchilarda inson ma’naviyatining tarkibiy qismi bo‘lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash musiqa

tarbiyasining bosh maqsadi bo'lib turadi. Bu oliy maqsadni amalga oshirish uchun musiqa o'qituvchisining oldiga qo'yilgan vazifalari bir talay. Musiqadagi maqsad va vazifalarni amalga oshirish o'qituvchining professional va axloqiy qiyofasiga bog'liq. Har qanday san'atkor ham maktabda musiqa darsini olib bora olmaydi. Buning uchun musiqa o'qituvchisi o'z kasbiga va bolalarga mehr qo'ygan yuksak madaniyatli, keng qarashga ega bo'lgan shaxs bo'lmog'i lozim. Musiqa o'qituvchisi musiqa san'atining nazariy va amaliy sohalaridan yetarli darajada bilim, ko'nikma va tajribaga ega bo'lishi lozim. Ya'ni u ham cholg'uchi, xonanda, mohir dirijyor, jo'rnavoz, musiqa nazariyotchisi va amaliyotchisi sifatida ish yuritmog'i va namuna ko'rsatmog'i lozimdir. Dars musiqa tarbiyasida yetakchi omil hisoblanadi, chunki bolalar yalpi tarzida qamrab olinadi. Musiqa bolalarni aniq va axloqiy tarzda katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi, shuning uchun musiqa darslari ong va avvalo tarbiya darsi deyiladi. Bugungi kunda musiqa insonni shakllanishida muhim rol o'ynamoqda. Uning kuchi inson hissiyoti va fiziologiyasiga aktiv ta'sir ko'rsatadi. Bu vazifani amalga oshirishda musiqa darsi muhim ahamiyatga ega.

Shaxs ijodiy salohiyatini yuksaltirishda musiqa va san'atning boshqa turlarining ahamiyati. Yosh avlodni tarbiyalashda san'atning o'rni katta ekanligini anglashning kuchayishi ilmiy – texnikaviy inqilob natijalaridandir. Aniq fanlar: matematika, fizika, biologiya, astronomiya va boshqa fanlar o'quvchining kognitiv qobiliyatlarini shakllantiradi va tafakkurini rivojlantiradi. San'at esa o'quvchining his – tuyg'ulari va axloqiy fazilatlarini shakllantiradi. Musiqa olami inson ruhiyatining hissiy sohasidir. Uning kuchi shaxs va uning kechinmalarining sub'ektiv tomonlarini tashkil etuvchi tuyg'ularning bevosita uyg'onishidadir. Eng insoniy tuyg'ular – qayg'uli vaziyatlarda hamdardlik, g'alabadagi yorqin quvonch va shu kabi holatlarda musiqa o'z ovozi bilan osongina va to'g'ridan – to'g'ri uyg'otadi va shu bilan insonni hissiy jihatdan tarbiyalaydi, uni haqiqiy tajribalarga tayyorlaydi. Aniq fanlar va san'at, fizika va musiqa bir - biriga qarama - qarshi emas, balki yaxlit shaxsni tarbiyalash tizimida bir - birini to'ldiradi, chunki ular insonda va uning har qanday faoliyatida oqilona va hissiylikning zarur va o'zaro bog'liq tomonlarini ifodalaydi.

Nega bolaga musiqa kerak?

Bir qarashda g'alati savol va unga javobni nafaqat o'qituvchilar, balki otalar ham biz farzandlarimizni ma'naviy jihatdan boy insonlar bo'lishini xohlaymiz, degan javobni berishlari mumkin. Mamlakatimizda uzoq an'anaga ko'ra, estetik tarbiyada "har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirish vositasi"ni ko'rish odat tusiga kirgan. Ammo, tilimizdagi bu kuchli so'zlar amaldagi isbotiga to'liq ega emas. Bu masalaga yechim oddiy bo'lishi imkonsiz. Albatta, har kimning intuitive g'oyasi bor, har kimning o'z fikri mavjud. Ilmiy talqinlar esa shunchalik mashaqqatli va murakkabki, ularning mualliflarining o'zlari oddiy o'qituvchi va ota - onaga aynan shu "barkamol shaxsni shakllantirish jarayoni" hamda oxirida qanday natijaga erishish kerakligini ikki jumla bilan tushuntirib bera olmaydilar. Musiqaning his - tuyg'ularning eng chuqur qatlamlariga, qalbga ta'siri san'atning boshqa turlariga nisbatan beqiyos, murakkabroq va kuchliroqdir.

Mashhur psixolog - musiqiy olim B.M.Teplovning fikricha, musiqa bilishning alohida turi - hissiy bilish bo'lib, u barcha tashqi ta'sirlarni tajriba va emotsional kechinmaga aylantiradi degan xulosalarni taqdim etgan. Musiqa ta'limi va tarbiyasining zamonaviy kontseptsiyasi musiqani bola taraqqiyotining manbai va yo'li, boshqa fanlar mazmunini o'zlashtirish usuli, bolaning ma'naviy - axloqiy, estetik va ijodiy salohiyatini yuksaltiruvchi "zamin" sifatida qaraydi. Musiqa nafaqat hissiyotlarni o'z ichiga oladi, shuning bilan birgalikda musiqiy faoliyat jarayonida bola tarixiy davrlar, shaxslar bilan tanishadi va she'riyat, adabiyotning eng yaxshi tasvirlarini, hatto tovush bilan bog'liq ba'zi matematik va fizik tushunchalarni o'zlashtiradi. Shu bilan birga dunyoni va o'zini anglashga e'tiborni shakllantiradi. ***Bu musiqaning kognitiv roli.***

Musiqaning tarbiyaviy roli olamga insonparvarlik munosabatini shakllantirish, shaxs tomonidan abadiy insoniy qadriyatlar - sevgi, go'zallik, mehr - oqibat, inson qadr - qimmatini, hayotga muhabbat hissiy tamoyillarini o'zlashtirishdan iborat.

Musiqiy asarlar uygʻotadigan his-tuygʻular va kechinmalar, bolaning ularga boʻlgan munosabati olijanoblik, odoblilik, kattalarni hurmat qilish kabi fazilatlarni egallashga asos boʻladi. Ular insonning onasini, ona Vatanini, mehnatini sevish tuygʻularini ochib beradi. Buyuk qadriyatlarga, xalq anʼanalarini, maʼnaviyatini asrab - avaylashga bogʻlaydi. Bu insonning ichki dunyosiga qiziqishning yanada rivojlanishining kafolati, atrofdagilarga hamdardlik va ehtiyotkorlik bilan munosabatda boʻlish qobiliyatidir.

Musiqqa ruhiy muloqot va takomillashtirishning predmeti va manbaidir.

Musiqiy qobiliyat - bu odamning individual psixologik xususiyatlari boʻlib, u idrokni, ishlashni, musiqani bastalashni va musiqqa sohasidagi bilimlarni belgilaydi. Bir darajaga yoki boshqasiga, musiqiy qobiliyat deyarli hamma odamlarda namoyon boʻladi. Talaffuz qilinadigan, individual ravishda namoyon boʻladigan musiqiy qobiliyatlarga musiqiy qobiliyat deyiladi. Musiqiy qobiliyat - bu individual psixologik xususiyatlarning tarkibiy qismi. Baʼzan musiqiy qobiliyatlarning kombinatsiyasi “musiqiylik” umumiy tushunchasi bilan belgilanadi. Musiqiylik-pedagogik amaliyotda asosiy musiqiy qobiliyatlar deganda odatda uch narsa tushiniladi:

- Musiqiy eshitish qobiliyati;
- Ritm hissi;
- Musiqiy xotira.

Musiqiy eshitish qobiliyati iborasiga odatda juda keng va yetarlicha aniqlanmagan mazmun kiritiladi. Avvalo, musiqiy eshitish qobiliyati tushunchasini tovushlarning past-balandligini eshitish va tembrini his qilish tushunchasiga ajratish zarur. B.M. Teplov musiqiy qobiliyatga quyidagicha taʼrif bergan, “Musiqiy qobiliyat - bu musiqqa faoliyati uchun zarur boʻlgan va ayni paytda har qanday musiqqa faoliyati bilan bogʻliq boʻlgan individual psixologik xususiyatlar majmui”. Biroq, musiqiy qobiliyatning ushbu taʼrifi ushbu hodisaning baʼzi nozik sifat xususiyatlarini hisobga olmaydi. Musiqiy qobiliyatlar haqida gapirganda, biz odatda “miqdoriy jihat”ni nazarda tutamiz, “musiqiylik” tushunchasi inson va musiqaning psixologik oʻzaro taʼsirining “sifat jihatini” aks ettiradi. “Musiqiylik”

tushunchasi o'zaro bog'liq bo'lsa ham, alohida ma'nolarga ega. Biz ushbu tushunchani birinchi navbatda maxsus xususiyatga, musiqani idrok etish, tajriba yoki ijro sifatiga bog'laymiz. Bundan tashqari, musiqiy qobiliyat - bu musiqaning ma'nosining hissiy tajribasining intuitiv chuqurligi va nozikligida, uni intonatsiyada, musiqiy asarlarni sharhlashda ifodalash qobiliyatida namoyon bo'ladigan shaxsning individual psixologik xususiyati. Va bu borada musiqiylik musiqiy qobiliyat sinonimlaridan biridir. Ammo psixologik nuqtai nazardan, musiqiy qobiliyat musiqiylikdan ko'ra kengroqdir, chunki u nafaqat musiqiy, balki boshqa shaxsiy xususiyatlarni ham o'z ichiga oladi, masalan: tasavvur faoliyati, vizual tasvirlarning boyligi va ularning eshitish sohasi bilan yaqin aloqasi, eshitish-motor reaksiyasining nozikligi, hissiy reaksiya va boshqalar. Musiqiylikka ega odamlar musiqiy qobiliyatlardan ko'ra keng tushuncha. Xuddi shunday, "musiqiylik" va "musiqiy iste'dod" tushunchalari tenglashtirilmasligi kerak. Biror kishi musiqali bo'lishi mumkin, lekin musiqachining iste'dodiga ega emas bo'lishi ham mumkin. Shunday qilib, biz musiqiy qobiliyatning individual namoyon bo'lishini tasvirlash uchun ishlatiladigan barcha tushunchalar ularning turli xil psixologik jihatlari va namoyon bo'lishlariga urg'u beramiz.. Musiqiylikni asosiy musiqiy qobiliyatlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Musiqiylik hissiy qobiliyatlarga, masalan, eshitish sezgirligiga bevosita bog'liq emas. Ammo insonning hissiy qobiliyatining qashshoqligi musiqiylikni rivojlantirishga jiddiy to'sqinlik qiladi. Tovushlarning hissiy reaktivligi musiqaning hissiy tajribasining nozikligi bilan bevosita bog'liq. Shu bilan birga, tovushlarga nisbatan hissiy reaksiyani tovush munosabatlari haqida aniq ma'lumotga ega bo'lmasdan aniqlash mumkin. Bunday reaktivlik avtonom asab tizimining faoliyati natijasida kelib chiqadigan psixologik hodisadir va shuning uchun u nafaqat odamlarda, balki yuqori hayvonlarda ham uchraydi. Ba'zi hollarda musiqiylik hatto ijro etuvchi musiqachining cheklangan professional ma'lumotlarini yashirishi yoki to'ldirishi mumkin. U faqat ma'lum bir kishining o'ziga xos faoliyatida shakllanadi va rivojlanadi, shuning uchun turli odamlar turli xil musiqiylikka ega, chunki u turli xil musiqachilar orasida farq qiladi. Musiqiylikni tashxislash muammosi qiziq bir qarama qarshilikni o'z ichiga

oladi. Xorijiy musiqa testologiyasida musiqiylik mezonlarini izlash tovush tuzilmalarini yaratish qobiliyatini o'rganishga asoslangan maxsus testlar ishlab chiqilgan. Musiqani nozik his qilish va musiqa orqali o'zlarini ifoda etish qobiliyati (ya'ni ovoz tuzilmalari) bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak, deb ishoniladi. Musiqiylikning o'ziga xos belgilari orasida musiqiy eshitishning erta namoyon bo'lishi, musiqiy taassurotlarda barqaror ehtiyoj va selektivlikning mavjudligi, musiqiy faoliyat (tinglash, kuylash, musiqa yozishni xohlash), tabiiy (ya'ni o'qituvchilarga singdirilmagan) ijroning ekspressivligidir. Ammo musiqiy idrok etish va reproduksiya sifati o'rtasidagi uzviy bog'liqlik musiqiylikni tashhis qo'yish uchun faqat musiqiy rivojlanishning dastlabki bosqichlarida muhim ahamiyatga ega. Ko'p musiqachilar musiqani tushunish va chuqur his qilish qobiliyati va uni ifodali tarzda ijro etish, o'z tilida "gapirish" qobiliyati o'rtasidagi farqni chizishdi musiqada o'zlarini erkin ifoda etish qobiliyati boshqacha qilib aytganda, musiqani idrok etish va tajriba qilishning musiqiyligi professional musiqachini ijro mahorati va kasbiy mahoratiga asoslangan amaliy musiqiy va badiiy fikrlash uchun oldindan belgilab qo'ymaydi. "Amusiya" tushunchasi (gr. Amusia dan - madaniyatsiz, ma'lumotsiz, badiiy bo'lmagan) musiqiylik nuqtai nazaridan juda zid - musiqiy qobiliyatning juda past darajasi yoki ularning patologik buzilishi, ushbu madaniyatga mos keladigan odamning an'anaviy musiqiy rivojlanishidan og'ish. Amusiya odamlarning taxminan 2-3 foizida uchraydi. Bu musiqiy rivojlanishdagi yoki musiqiy rivojlanmada qoloqlardan ajralib turishi kerak (bunday odamlar 30% gacha bo'lishi mumkin), bu individual pedagogik ish bilan tuzatilishi mumkin. Patopsixologiyada amusiya - bu musiqiy idrokni, tan olishni, ko'paytirishni va musiqani yoki uning individual elementlarini (ko'pincha umuman saqlanib qolgan nutq funktsiyalari fonida) to'liq yo'qotish yoki qisman buzishdir. Amusiyaning asosi - bu tovush munosabatlarini idrok etish va tajribani buzish - semantik birlik sifatida tovushlar ketma-ketligi. Birlamchi paydo bo'lish mexanizmiga qarab, amusiyaning bir necha turlari ajralib turadi. Sensor amusiya ko'pincha anormallik yoki eshitishning fiziologik apparati yoki miyaning to'g'ri vaqtinchalik mintaqasiga zarar etkazishi tufayli yuzaga

keladi. Sensor amuziya bilan tovushlar, tembr, uyg'unlik, ohanglar (ohangdagi karlik), ritm (aritmia) idrokining qo'pol buzilishi qayd etilgan. Bir kishi taniqli ohanglarni tan olmaydi (masalan, davlat madhiyasi), ohangdor ohang buzilishini sezmaydi, qisqa motivlar bir-biriga o'xshash yoki farq qiladimi, baland tovushlarni farqlay olmaydi; musiqachilar intervallarni tan olishni to'xtatadilar, mutlaq eshitishlarini yo'qotadilar. Ba'zan tovushlar ohangining farqlanishi saqlanib qolishi mumkin, ammo intervallarni, motivlarni va ohanglarni idrok etish va tan olish qobiliyati yo'qoladi. Sensor amuziya bilan, nutq eshitish tez-tez buziladi, nutqning intonatsion tomoni azoblanadi. Miyaning amusiyaning lokalizatsiya qilish masalasi to'liq aniqlanmagan, ammo sensatsion amusiya va chap yarim sharhning shikastlanishi va motor – o'ng o'rtasida bog'liqlik bor. Ma'lumotlarning nomuvofiqligi miyaning individual o'zgaruvchanligi bilan bir qatorda bemorlarning kasbi bilan ham bog'liq (musiqachilarda amusiyaning miya lokalizatsiyasi musiqachilar bo'lmaganlardan farq qiladi). Ko'pincha musiqaga qodir emasligi musiqiy qobiliyatlarning yo'qligi yoki juda past darajada ekanligi bilan izohlanadi. Psixologik nuqtai nazardan, bu mutlaqo to'g'ri emas. Musiqiy qobiliyatsizlikni amuziya (aqliy funktsiyalarning patologik kasalliklari) va musiqiy rivojlanmaganligi bilan chalg'itmaslik kerak. Qobiliyatsizlik - bu asosan musiqiy faoliyatga zid bo'lgan, uning mahoratiga xalaqit beradigan xususiyatlar (masalan, hissiy reaksiyaning sustligi yoki turg'unligi yoki javobning o'z-o'zidan paydo bo'lishi, "ichki harakat rejasini" shakllantiradigan narsa - ichki quloqning faolligi va boshqalar). Ammo, shu bilan birga, musiqiy faoliyat uchun zarur bo'lgan xususiyatlar (masalan, eshitish harakatlarini boshqarish qobiliyati yoki eshitish qobiliyati) zaif ifodalangan. Muvaffaqiyatsizlik xatolarning qat'iyiligidagi, harakatlarning sezilarli darajada yaxshilanmasdan, ularni muntazam ravishda takrorlashda, mehnatsevarlik bilan ko'rinadigan rivojlanishsiz va natijaga erishish istagida namoyon bo'ladi. Ikkinchisi printsipial jihatdan muhimdir. Nogironlikni faqat talabaning dangasa, yoqtirmaydigan yoki shug'ullanishni xohlamaganligi asosida aniqlash mumkin emas (bunday vaziyatda musiqiy qobiliyatlarning mavjudligi yoki yo'qligi bilan bog'liq bo'lmagan turli xil psixologik sabablar

bo'lishi mumkin). Aksincha, musiqiy qobiliyatning ma'lum bir kamtarona darajasi ko'pincha musiqa darslariga va nogironlikka olib keladi, ammo o'quv jarayoni nafaqat mavjud imkoniyatlarni, balki engib bo'lmaydigan psixologik to'siqlarni ham faollashtiradi.

San'atning barcha shakllari kabi musiqa - insonga o'z joni, hissiyoti, kayfiyati, ichki dunyosiga bevosita murojaat qiladigan, insonga ta'sir ko'rsatadigan eng katta kuchdir. U tuyg'ular tili, insoniy tuyg'ular namunasi. Shaxsning ma'naviyati, madaniyati, hissiy va kognitiv tomonlarini tarbiyalashga musiqa katta rol o'ynaydi. Musiqaning bolaning hissiy sohasiga to'g'ridan-to'g'ri ta'siri dastlabki reaksiyaga yordam beradi, unda kelajakda asosiy musiqiy qobiliyatlarni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Zamonaviy tadqiqotchilar musiqiy qobiliyatlarni imkon qadar erta shakllantirish kerakligini isbotladilar. Bolalar musiqa dunyosiga qanchalik tez qo'shilishsa, ular shunchalik ko'p musiqiy olam ichida bo'lalilar va ular bilan yangi quvonchli, orzu qilingan olam bilan uchrashib, bu olamning go'zalliklarini anglab borishadi. Bolalikdagi musiqiy taasurotlarning qashshoqligi, ularning yo'qligi keyinchalik kattaligida yuzaga kelishi mumkin emas. Ehtimol shuning uchun ko'pchilik mutaxassislar maktabgacha yosh bu musiqiy qobiliyatlarni shakllantirish uchun eng qulay va samarali davr ekanligini ta'kidlaydilar. "Qobiliyat" atamasi psixologiyada uzoq va keng qo'llanilishiga qaramay, adabiyotda ham aniqlanadi.

Umumiy ta'rif: Qobiliyat bu bilim va ko'nikma bo'lmagan, ammo ularni tezda egallash, birlashtirish va amalda samarali ishlatishni ta'minlashdir. Umumiy qobiliyat nazariyasini rivojlantirishga olim B.M.Teplov katta hissa qo'shdi. Uning ongidagi qobiliyat tushunchasida 3 ta g'oya mavjud:

- Birinchidan, qobiliyat deganda bir kishini individual psixologik xususiyatlari tushuniladi.

- Ikkinchidan, qobiliyatlar umuman har qanday individual xususiyatlar deb atalmaydi, faqat har qanday faoliyatning muvaffaqiyati bilan bog'liq bo'lgan xususiyatlar.

- Uchinchidan, “qobiliyat” tushunchasi bu shaxs tomonidan ilgari ishlab chiqilgan bilim, ko‘nikma va malaka bilan cheklanmaydi.

B.M.Teplovning soz‘lariga ko‘ra, qobiliyatlar doimiy rivojlanish jarayonida mavjud bo‘lolmaydi. Musiqiy qobiliyatning rivojlanishi, ularning shakllanishi ko‘p yillar davomida tadqiqotchilar e‘tiborini tortgan eng qiziq muammolardan biridir. Ushbu muammoni o‘rganish bolalardagi musiqiy qobiliyat, musiqiy did, hissiy sezgirlikning rivojlanishi kelajakda insonning musiqiy madaniyati asosini yaratishi bilan bog‘liqdir. So‘ngi o‘n yillar yosh avlodning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga e‘tiborning sezilarli darajada o‘sishi bilan ajralib turadi. Musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish musiqiy ta‘limning asosiy vazifalaridan biridir. Mutaxassis musiqachilar musiqiy qobiliyatlarning uch turini ajratib ko‘rsatishadi:

1) yaxshi tuyg‘u - musiqiy-hissiy tajriba, hissiy idrok sifatida idrok etishda o‘zini namoyon qiladi;

2) musiqiy tinglash tomoshasi (slux) - xotirani va hayolotni o‘z ichiga oladi. Bu qobiliyat musiqani quloq orqali takrorlashda namoyon bo‘ladi;

3) ritm hissi - bu musiqadagi vaqtinchalik munosabatlarni idrok qilish va takrorlash. Bu musiqani faol qavishda, boshdan kechirish, musiqiy ritmning hissiy ekspressivligini his qilish va uni aniq takrorlash qobiliyatidir.

Bolalarning musiqiy qobiliyatini rivojlantirishning muhim vositalaridan biri bu musiqiy didaktik o‘yinlardir. Bolalarda musiqiy qobiliyat o‘ynoqi tarzda yanada qiziqarli va samarali rivojlanadi. Musiqiy didaktik o‘yinlar har doim bolalar uchun qiziqarli bo‘lib, ularda ishtirok etish istagini uyg‘otadi. Bu musiqiy ta‘limning universal usuli bo‘lib, bolalarga musiqaga bo‘lgan qiziqishni va unga bo‘lgan muhabbatni mavjud shaklda shakllantirishga, ularga musiqiy savodxonlik asoslari haqida tushuncha berishga imkon beradi. Musiqiy didaktik o‘yinlar bolalarda ritm hissi, harakatlarni movofiqlashtirish, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi va uyatchan bolalarni qamrab olish uchun yaxshi vositadir. Musiqiy didaktik o‘yinlarning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, ular bolaga olgan bilimlarini hayotiy amaliyotga qo‘llash yo‘llarini ochadi. Mening bu mavzuni yoritishimdan maqsad, musiqiy didaktik o‘yinlarning bolalar musiqiy qobiliyatini rivojlantirishga ta‘sirini aniqlash.

Belgilangan maqsadga erishish uchun:

- bolalarni o‘yin holatini boshqarishga o‘rgatish;
- estetik idrokni, musiqaga bo‘lgan qiziqishni va sevgini, hissiy sezgirlik va ijodiylikni rivojlantirish;
- bolalarni o‘yin holatini boshqarishga o‘rgatish;
- ovoz ohangini, tembrni, dinamik eshitish qobiliyatini (sulx), ritm va tembrni yaxshilash;
- tinglash vaqtida e’tibor, musiqiy xotira.

Musiqaning mohiyatiga ko‘ra inson omilini tadqiq qilish va dunyoni badiiy o‘zlashtirishning muhim usullaridan hisoblanib, inson ruhiy, axloqiy kamoloti va ma’naviyatining shakllanishida, yoshlarning ma’naviy tarbiyasida yetakchi omillardan biridir. Shundan kelib chiqib aytadigan bo‘lsak, ta’lim muassasalarida musiqaning psixologiyasini o‘rganish ham zarur bo‘ladi. Chunki psixologik ta’lim bo‘lajak mutaxassisga musiqaning san’atining nozik jihatlari va musiqaning pedagogikasi borasida bilim olishga yordam beradi. Musiqashunos olimlarning ta’kidlashicha, musiqaning psixologiyasi musiqaviy eshitish qobiliyati, eshitish sezgisining chegaralari, musiqaning lad, ritmikasini his qilish, sezish, musiqaning anglanishi, yodda saqlanishi, ijro etilishi va undan bahramand bo‘lish kabi masalani qamrab oladi. Musiqiy iste’dod va zakovat o‘zining cheksiz imkoniyatlari, mo‘jizaviy tabiati bilan bizni ruhiy holatimizga ta’sir etadi, hayratga soladi va maftun etadi. «Musiqaning sadolari qaysi xalq yoki millat vakili tomonidan ijro etilmasin, eng ezgu, yuksak va nozik insoniy kechinmalarni ifoda etadi». Insonning ruhiy yoki psixologik holati deyilganda uning his-tuyg‘ulari, kayfiyati, xarakteri, temperamenti, ma’naviy holati deganda esa uning aqliy, axloqiy, huquqiy, siyosiy yetukligini, madaniy saviyasi, mehnatga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi fazilatlari, kasb-kor malakalari, qobiliyatlari tushuniladi. Musiqiy fikrlashning kelib chiqishi, agar genetik nuqtai nazardan qaralsa, intonatsiya tuyg‘usiga borib taqaladi. Bu asl musiqaning “Musiqaning intonatsiya” - B. Asafievning lakonik formulasi. Musiqiy fikrlashning birinchi vazifasi - intonatsiya. Intonatsiya - musiqiy tarkib, musiqiy fikrning “bosh dirijori”. Hamma ohang, uyg‘unlik, ritm intonatsion asosga

ega. Har xil turdagi fikrlash sezishdan tortib fikrgacha boshlanganligi sababli, musiqiy intonatsiyani har qanday musiqiy aqliy harakatlar uchun o'ziga xos signal sifatida tan olish kerak. Faqat intonatsiya qayta ishlansa, u yoki bu tizimga birlashtirilsa, shundagina ular musiqa mantig'idan tashqarida musiqa san'ati tiliga aylanishi qobiliyatiga ega bo'ladi, bu esa o'zini keng vositalar vositasida ochib beradi. Shakl, uyg'unlik, uyg'unlik, metro ritmi va boshqalar. Har xil tovush tuzilmalarini eng oddiydan eng murakkabigacha tashkil etish mantig'ini tushunish - musiqiy tafakkurning ikkinchi vazifasi. Bu tabiatda murakkabroq, chunki musiqiy ongning ma'lum bir rivojlanishini nazarda tutadi. Musiqachining ma'naviy hayotini nafaqat musiqiy, balki intellektual qiladigan ham musiqiy tafakkurdagi ratsional mantiqiy tamoyil. Faqat bir tomondan, intonatsiyaning ekspressiv va semantik subtekstiga kirish, ikkinchi tomondan, tovush tuzilmalarining mantiqiy tashkil etilishini tushunish, bu tushunchaning haqiqiy ma'nosida, uning sintezida musiqiy tafakkurni vujudga keltiradi. Bu holda fikrlash - bu aql -idrok (mantiqiy) va hissiyotning dialektik birligi sifatida tushuniladigan musiqiy obrazning inson ongida aksidir. Musiqiy fikrlashning asosiy funktsiyalari intonatsion va konstruktiv-mantiqiydir. Faqat ularning birlashishi, organik oqimi va o'zaro ta'siri odamning musiqiy-aqliy faoliyati jarayonini badiiy jihatdan to'la qiladi. Musiqiy tafakkurning rivojlanishi inson ongi tomonidan tasvirlangan va oddiy tasvirlardan yanada chuqurroq va mazmunli bo'lgan tovush hodisalarining asta - sekin murakkablashishi bilan bog'liq. Musiqiy tafakkurning sifat jihatidan alohida bosqichi ijodiy fikrlash. Bu darajadagi musiqiy va intellektual jarayonlar asta - sekin takrorlanadigan harakatlardan ijodiy harakatlarga o'tish bilan tavsiflanadi. Ijodiy musiqiy tafakkur namoyon bo'ladigan joy - bu musiqa bastalash yoki musiqaning individual talqini. Klassik formula V.G. Belinskiy "san'at tasvirda o'ylaydi" musiqada to'liq oqlanadi. Musiqiy fikrlash majoziy toifalar bilan ishlaydi va aniq hissiy rangga ega bo'lmaydi. Tuyg'ulardan tashqarida musiqa yo'q va shuning uchun musiqiy fikrlash yo'q. Bu odamning his -tuyg'ulari va tajribalari dunyosi bilan bog'liq va tabiatan hissiy. Musiqiy tafakkur o'ziga xosligi bilan "musiqaning ma'lum bir sohasida namoyon bo'ladigan umumiy odamlarning

umumiy tafakkurining” mohiyatidir, - deb yozadi Yu.Kremlev “Musiqqa estetikasi bo‘yicha ocherklar” kitobida shundan kelib chiqadiki, musiqiy tafakkur. odamlarda intellektual operatsiyalar jarayonini tartibga soluvchi umumiy qonunlar ta’siriga tushadi. Demak, tegishli g‘oya va tushunchalarni shakllantirish musiqiy tafakkur pedagogikasining muhim vazifasidir.

O‘rta asrlarda Sharqning buyuk mutaffakirlari, xususan, Forobiy, Ibn Sino, Abdurahmon Jomiy musiqaning qalbga, kayfiyatga va inson organizmiga ta’siri masalalarini o‘rganish jarayonida bevosita musiqqa psixologiyasini ham tadqiq etishgan. Musiqaning psixologiya bilan bog‘liq yanada qadimiyroq ta’limotlari Qadimgi Misr, Hindiston, Xitoy olimlari, zardushtiylarning muqaddas kitobi «Avesto»da bayon etilgan. Qolaversa, Pifagorning evritmiya, Arastuning mimesis ta’limotlarida ham ushbu jihat muayyan ma’noda o‘z aksini topgan bo‘lib, ular musiqaning inson ongi, shaxsiga, umuman, jamiyat rivojiga ulkan ta’sirini ta’kidlab o‘tishgan. Masalan, Aflotun «davlatning qudrati unda qanday musiqqa, qaysi lad va qay ritmda yangrayotganligiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liq», – degan. Biz bu o‘rinda ushbu holatlarning har biriga ta’rif berishimizga sabab shuki, insonning barkamolligini ta’minlashda ruhiy-psixologik va ma’naviyat holatlari katta o‘rin tutadi. Shundan kelib chiqib aytadigan bo‘lsak, ta’lim muassasalarida musiqqa psixologiyasini o‘rganish ham zarur bo‘ladi. Chunki psixologik ta’lim bo‘lajak mutaxassisga musiqqa san’atining nozik jihatlari va musiqqa pedagogikasi borasida bilim olishga yordam beradi. Ayniqsa, bastakor, ijrochi, musiqashunos, pedagog insonning ichki kechinmalari, uning o‘y va intilishlari, tahliliy hisob-kitob va tasavvurlar parvozi, iroda va xotira, xarakter va qobiliyat, shuningdek, musiqachi va tinglovchi shaxsiyatining boshqa psixologik sifatlarini yaxshi bilishi va yetarlicha aniq tasavvur eta olishi kerak.

Xulosa

Musiqa inson his-tuyg'ularini, orzu-umidlarini, hohish-istaklarini o'ziga xos badiiy tilda ifoda etadi va kishining his-tuyg'ulariga faol ta'sir etadi. Musiqa ham fan, ham san'atdir. Bundan ko'rinadiki, musiqiy ta'lim-tarbiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun uning psixologik asoslarini o'rganish o'ta muhimdir. Musiqa inson ichki dunyosining hissiyotli tomonlari bilan birga ma'naviy olamini butunligicha ifoda etib, uning aqliy va iroda qudratini, yaxlit qiyofasini yarata oladi. U ruhiy tizim xususiyatlarini ifodalash, milliy ruh holatlarini vujudga keltirish imkoniyatiga ham ega. Buyuk bastakorlar ijodida u yoki bu xalqqa xos bo'lgan ruhiy tizim xususiyatlari, tuyg'u holatlari va voqelikni in'ikos etish imkoniyatlari beqiyosligi yaqqol ko'rinadi. Milliy ruh xususiyatlarini musiqa vositalarida aks ettirish jarayonida xalq musiqa ijodi katta o'rin tutadi. O'qituvchining yuqori darajadagi psixologik savodi va madaniyati o'quv tarbiyaviy ishlar jarayonida barcha turdagi psixologik vazifalarni samarali amalga oshirishga yordam beradi. Shuning uchun o'quvchilar musiqiy madaniyatini shakllantirish barcha musiqiy faoliyatlar jarayonida o'quvchilarni diqqatini to'plash, ularning ham aqliy ham hissiy idrok etishini tashkil etish, xotirasini ijodiy taffakurini rivojlantirish, ularning aqliy, irodaviy va boshqa xususiyatlarini shakllantirish kabi psixologik jarayonlardan samarali foydalanishga bevosita bog'liqdir. Musiqa murakkab psixologik - fizologik jarayon hisoblangani bois musiqa darslarida vokal - xor ishlari, o'quvchilarni ahloqiy - estetik tarbiya uchun o'qitishning eng foal shakli sanaladi. Musiqani tinglashda o'quvchilarning diqqat e'tibori kuchayadi, xotirasi, nutqi rivojlanib, dunyoqarashi shakllanib boradi, faolligi oshib yoqtirgan musiqalarini eshitganda zavqlanish hissi paydo bo'ladi. Aytishlaricha, musiqani barcha eshitadi, biroq uni hamma ham tinglab idrok eta olmaydi. Musiqa tinglash va uni idrok etish musiqa faoliyatining shunday turiki, u bolalikdan tarbiyalanadi va singdirib boriladi. Musiqani tinglash jarayonida idrok etish darajasi tinglovchining umumiy madaniyati va musiqiy tayyorgarlik darajasiga bog'liqdir. Musiqiy asarning to'liq va chuqur idrok etilishi, shuningdek,

kompozitor va ijrochi mahoratidan ham dalolat beradi. Ana shu tarzda, tinglash jarayoni tinglovchining tarbiyasi, individual qobiliyatlari va tayyorgarligi bilan ajralmas holat deb xulosa qilish mumkin. Muxtasar aytganda, musiqani nafaqat san'at turi deb, balki inson psixologiyasini yuksaltiruvchi tabiiy omil sifatida ham o'rganish zarur. Zotan, musiqa bizni ona tabiatning turli ohang va tovushlari bilan muomala qilishimizga, ularning mohiyatiga yetish va odamlar o'rtasidagi munosabatlar bilan ichki dunyomiz mutanosibligini ta'minlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 1-jild. T., O'zbekiston, 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T., O'zbekiston, 2018.
3. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug' xalqning – ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. 3-jild. T., O'zbekiston, 2019.
4. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnomasi. T., Xalq so'zi gazetasi, 2020-yil 25-yanvar № 19 (7521).
5. Sh.Mirziyoyevning 2020-yil 30-sentabrdagi O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. Ma'rifat gazetasining 2020-yil 1-oktabrdagi №37-son.
6. Bolalar psixologiyasi va metodikasi.- Z.Nishanova, G.Alimov.
7. O'qituvchi qobiliyati va uni psixologiyada o'rganilishi- K.Qudratova
8. "Umumiy psixologiya, yosh psixologiya va pedagogik psixologiya" kursi. 1982-yil.
9. Kolman V.F. Shaxs shaxsini shakllantirishda qo'shimcha musiqiy ta'limning ahamiyati / V.F.Kolman // Jur. "Psixologiyaning metodologiyasi va tarixi". - Sankt-Peterburg, 2010 yil.

10. Mochalova I.K. Maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolani tarbiyalashda musiqiy jihat / I.K. Mochalova // Zur. "Yosh ona". - M., 2009-yil.
11. Teplov B.M. "Musiqiy qobiliyatlar psixologiyasi"
12. Shornikova M. "Musiqiy adabiyot". "G'arbiy Evropada musiqasining rivojlanishi".